

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Türkiyede millî gelir tetkikleri ve tahminlerin islahına dair yeni tedbirler (*)

Yazan

Şefik Bilkur

İstatistik Genel Müdürü

I. TÜRKİYEDE MİLLÎ GELİR ETÜTLERİNİN KISA BİR TARİHÇESİ

Türkiye Millî Geliri hakkında tahminler yapmağa ilk defa 1935 de teşebbüs edilmiştir. Bu tarihte İktisat Vekâletinin yeni kurulan Konjonktür Dairesi millî geliri hesaplamakla tanzif edilmişti. Konjonktür Dairesinin teşekkülü, memleketin iktisaden inkişaf edebilmesi için plânlar hazırlanmaya başlandığı devreye isabet ediyordu. Bu plânların tahakkuku için haricî kaynaklardan temin edilebilecek para miktarı mahdut olduğundan, dahilî finansmana dayanılması icap etmekte ve dahilî imkânların tespiti bakımından da millî gelir hesaplarına büyük bir ehemmiyet atfedilmekteydi. Bu tetkiklerde güdülen başlıca gayeler şunlardı: Memleketin muhtelif iktisadî imkânlarının ehemmiyeti hakkında bir fikir edinebilmek, mutasavver iktisadî tedbirlere bir mesnet olacak malûmatı temin etmek ve nihayet mevcut istatistik mutalardaki noksanları tayin eylemek.

Bu tarihten itibaren muhtelif teşekküller veya hususî araştırmacılar millî gelir hakkında tetkiklerde bulunmuşlardır. Bu tetkikler hakkında kısaca malûmat vermek faydasız olmasa gerektir.

a) 1935 de, Alman istatistikçisi *Dr. Franz Eppenstein* Türkiye millî gelirinin 1927 ve 1933 - 34 yılları için acele bir tahminini yapmıştır.

[*] Fransada Royaumont'da 25 Ağustos 1951 ve 1 Eylül 1951 arasında toplanan Milletlerarası Gelir ve Servet Araştırma Cemiyetinin (International Association for Research in Income and Wealth) kongresine verilen İngilizce tebliğin tam metnidir.

b) *Dr. Eppenstein*'in teknik idaresi altında ve o zaman Konjonktür Dairesinin müdürü olan bu yazının müellifinin yardımıyla, mezkûr daire 1935 - 36 yılı için millî gelirin daha etraflı bir tetkikine girişmiştir. Bu tetkikte *Dr. Eppenstein* tarafından kullanılan usul bilâhare Türkiye millî geliri hakkında yapılan bütün tetkiklere bir model teşkil etmiştir.

c) Aralarında *Şefik İnan*'ın da bulunduğu İstatistik Umum Müdürlüğünden küçük bir grup merhum Umum Müdür *Celâl Aybar* idaresi altında, 1942 senesi millî geliri hakkında bir tetkik yapmıştır. Tetkik neticesi takriben 50 sahifelik bir rapor şeklinde teksir edilerek alâkadar resmî dairelere dağıtılmıştır.

d) Ziraat Bankasının o zaman iktisadî müşaviri vazifesinde bulunan müellif 1943 senesi millî geliri hakkında ferdî bir tetkik yapmıştır. Bu etüd Ziraat Bankası Mecmuasında ve Türk Ekonomisi Dergisinde 1946 da intişar etmiştir.

e) İstatistik Umum Müdürlüğünün aynı tetkik grubu 1943 ve 1944 seneleri millî geliri hakkında etraflı bir araştırma yapmış ve neticeler 1947 de bir kitap şeklinde neşredilmiştir.

f) Ekonomi Bakanlığı müfettişlerinden *Vedat Eldem* 1929, 1935, 1938, 1939, 1944 ve 1945 senelerindeki millî gelirimiz hakkında ferdî tetkiklerde bulunmuştur. İstatistik Umum Müdürlüğü çalışmalarının bir tenkidini de ihtiva eden bu etüd, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuasında 1948 de intişar etmiştir.

g) Bu makalenin müellifi, ferdî olarak, 1948 senesi için millî gelirimizi tayine çalışmış ve 1949 dan 1952 senesine kadar uzanan devrenin müstakbel millî geliri hakkında da hükümet tarafından hazırlanan uzun vâdeli iktisadî kalkınma plânına müstenit tahminlerde bulunmuştur. Bu tahminler Paristeki OEEC (Avrupa İktisadî İşbirliği Organizasyonu) na resmî tahminler olarak bildirilmiştir.

h) Nihayet, 1950 bütçe tetkikleri ve OEEC'ye sunulacak olan memorandum ile alâkalı olarak 1949 ve 1950 seneleri hakkında *Şefik İnan* acele bir tahminde bulunmuş, neticeler gene OEEC teşkilâtına bildirilmiştir.

II. MİLLÎ GELİRİN TEREKKÜBÜ VE İNKİŞAFI

Gerek Konjonktür Dairesi tarafından, gerek müellifin en son eserinde kullanılan millî gelir mefhumu «piyasa fiyatları üzerinden hesaplanan gayri safi millî hasıla» (gross national product at market prices) mefhumudur. Millî iktisadiyat başlıca beş kısma ayrılmaktadır: ziraat, sanayi,

ticaret, hizmet ve mesken. İlâve olunan kıymet (value added) her kısım için ayrı bir usulle hesaplanmıştır. Amortismanlar nazarı itibara alınmadığından, neticede gayri safî millî hasıla hesaplanmış ve vasıtalı vergiler de tenzil edilemediğinden, bu millî hasıla piyasadaki fiyatları üzerinden tahmin edilmiş bulunmaktadır.

Vedat Eldem tarafından kullanılan millî gelir mefhumu «istihsal âmillerinin fiatı üzerinden hesaplanan safî hasıla» mefhumu olsa gerektir. Kendisi, millî iktisadiyatın her kısmına ilâve olunan kıymeti hesap etmekte ve «satış vergisi» tesmiye ettiği vasıtalı vergiler hariç, diğer vasıtalı vergileri ve amortisman miktarlarını her kısım için tenzil etmektedir. Vasıtalı vergilerin bu surette ikiye ayrılması oldukça müphemdir. *Vedat Eldem*'in nazarı itibara aldığı sektörler: ziraat, sanayi, münakalât, ticaret ve bankacılık, âmme hizmetleri ve muhtelif faaliyetler (serbest meslek, hizmetçiler, mesken v. s.) olmak üzere altı tanedir.

İstatistik Umum Müdürlüğünün tahminleri ve *Şefik İnan*'ın son eserinde gayri safî millî hasıla piyasa fiyatları üzerinden hesaplanmıştır. Amortisman miktarları tenzil edilmemiş ve vasıtalı vergiler de millî gelire ithal edilmişlerdir. Kabul olunan tasnif Konjonktür Dairesindeki aynıdır.

Bu millî gelir hesaplarının üçünde de, sahipleri tarafından işgal olunan meskenlerin icar kıymeti, çiftçinin kendi istihsal ettiği mahsullerden yaptığı istihlâk ve Devletçe dağıtılan gelirler nazara alınmış ve tahminlere ithal edilmiş bulunmaktadır.

Aşağıdaki cetvellerde, millî hasılanın muhtelif hesap usullerine göre ve sektörler itibarile ayrılışı carî fiatlarla ve millî gelir tutarı ayrıca sabit fiatlar üzerinden gösterilmiştir. Muhtelif hesapların daima aynı senelere taallük eden rakkamlarını karşılaştırmak kabil olamamıştır.

TÜRKİYE MİLLÎ GELİRİ

(Carî fiatlar üzerinden)

T. L.: 1.000.000

A) Konjonktür Dairesi ve *Şefik Bilkur*'un tahminleri:

	1927	1936	1943	1945	1947	1948
Ziraat	720	435	2620	2760	2500	3400
Sanayi	225	215	800	800	900	1000
Ticaret	510	514	1630	1510	2050	2530
Hizmet	80	104	320	540	790	800
Mesken	70	62	130	130	160	170
Yekûn	1605	1330	5500	5740	6400	7900

B) *Vedat Eldem*'in tahminleri:

	1929	1935	1938	1939	1944	1945
Ziraat	893	445	617	634	2943	2345
Sanayi	241	202	275	314	892	949
Münakalât ve P. T. T.	49	42	62	66	200	230
Ticaret ve bankacılık	291	198	266	279	1145	1190
Âmme hizmetleri	113	121	127	125	437	520
Muhtelif faaliyetler	213	215	242	251	390	421
Yekûn	1800	1223	1589	1669	6007	5665

C) İstatistik Genel Müdürlüğü ve *Şefik İnan*'ın tahminleri [*] :

	1943	1944	1947	1948	1949	1950
Ziraat	4434	3451	4441	5527	4638	5226
Sanayi	1403	1520	1495	1616	1616	1616
Ticaret	2009	2301	2875	2931	3177	3177
Hizmet	313	365	1218	1320	1357	1453
Mesken	125	130	147	152	155	155
Musul petroleri	1	1	2	2	2	1
Yekûn	8286	7769	10181	11549	10946	11634

TÜRKİYE MİLLÎ GELİRİ

(Sabit fiyatlar üzerinden)

T. L.: 1.000.000

A) Konjonktür Dairesi ve *Şefik Bilkur*'un tahminleri:

(Temmuz 1947 fiyatları üzerinden) [*]

	1927	1936	1943	1945	1948	1949
Ziraat	—	1850	2800	2600	3260	3520
Sanayi	—	—	800	800	990	1110
Ticaret	—	—	1630	1510	2430	2770
Hizmet	—	—	640	760	800	810
Mesken	—	—	130	130	170	180
Yekûn	3360	4300	6000	5800	7650	8390

[*] Rakkamlar yuvarlaklaştırıldığından yekûnlar uygun çıkmayabilirler.

[*] Her sektöre ait kıymetlerin irtica münasib ve çeşitli deflasyon indeksleriyle yapılmıştır.

B) *Vedat Eldem*'in tahminleri:
(1938 fiatları üzerinden) [*]

	1929	1935	1938	1939	1944	1945
Safi millî hasıla	1147	1315	1589	1652	1440	1363

C) İstatistik Umum Müdürlüğü ve *Şefik İnan*'ın tahminleri:
(1938 fiatları üzerinden) [*]

	1942	1943	1944	1947	1948	1949	1950
	1875	1404	1693	2552	2476	2174	2520

III. TAHMİN USULLERİNİN İZAH VE TAHLİLİ

A. *Umumî mülâhazalar.*

1. **Hasıla usulü.**

İlk olarak şuna işaret edelim ki, evvelce zikrettiğimiz üç araştırmada da aynı tahmin usullerine baş vurulmaktadır. Halledilmek istenen mesele, memleket ekonomisinin her sektöründe husule gelen kıymet artışının tayinidir. Mamafih, bu üç araştırmada bazı mühim farklar mevcuttur. Bunlara, fırsat düştükçe işaret edeceğiz.

Umumî olarak diyebiliriz ki, mezkûr araştırmalarda raslanan noksanlar şu iki kaynaktan doğmaktadır: a) Nazarî bakımdan zaaf, b) Malûmat ve istatistik malzemenin eksikliği.

a) Araştırmaların hepsinde görünen ilk ve pek mühim nazari zaaf, tetkik mevzuunu teşkil eden millî gelir mefhumunun kat'î bir tarifi verilmemiş olmasıdır. Meselâ, konjonktür dairesinin çalışmasında, gayri safi

[*] Kıymet tahvilleri perakende ve toptan fiyat indekslerinden mütesekkil, mürekkep bir indekse göre yapılmıştır.

[*] Kıymet tahvilleri toptan eşya fiyat indeksine dayanarak yapılmıştır.

NOT: Amerikan dolarının Türk lirası kuru muhtelif tarihlerde şöyle idi:

1 \$ = Kuruş.

	1927	1929	1935/39	1943/45	1947/50
Yıllık ortalama	195	208	126	131	281

millî hasıla piyasa fiyatları üzerinden hesaplanmıştır. Fakat amortismanların gayri safi yekûndaki rol ve ehemmiyeti üzerinde durulmamıştır. Keza, vasıtalı vergiler, verilen rakkamlara ithal edilmiş, fakat bunların millî hasıladaki yerlerinin ne olduğuna işaret edilmemiştir. Bundan maada, beynelmilel muamelelerin millî hasıla üzerindeki tesirleri ihmal edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, hariçten dahile veya dahilden harice yapılan safi ödemeler nazarı itibara alınmamıştır.

Millî gelir ile memleket hudutları içinde yaratılan gelir yekûnu (Yurd içi gelir = *Domestic Income*) arasında bir fark gözetilmemiştir. Bu mülâhazalar İstatistik Genel Müdürlüğünün millî gelir hakkındaki çalışmaları için de varittir.

• İstatistik Genel Müdürlüğünün tetkikinde başka bir nazarı noksan da şudur: İktisadiyatın muhtelif sektörlerine ilâve olunan kıymetler tayin edilirken nihaî ve mutavassıt emtia arasında tam bir tefrik yapılmamıştır. Bu suretle neticeye tesir edebilecek bazı tekerrürler husule gelmiştir. Başlıca sektörlerde ilâve olunan kıymeti hesap etmek için kullanılan usulleri kısaca tetkik ederken bunlar hakkında bazı misaller vereceğiz.

Aynı derecede göze çarpmamakla beraber, araştırmaya mesnet teşkil edebilecek sarıh bir millî gelir mefhumu eksikliğinin tesirlerine *Vedat Eldem*'in çalışmasında da raslamaktayız. Müellif, istihsal âmilleri değerile hesaplanan safi millî gelir ile piyasa fiyatları üzerinden hesaplanan safi millî gelir arasında bir fark gözetmemiştir. Evvelce de işaret etmiş olduğumuz veçhile, millî gelirdeki verginin rolü, neticede, bir hayli müphem kalmakta olup her sektördeki kıymet artışından ancak bazı vergiler tenzil edilmektedir. Bundan maada vasıtasız vergiler âmme hizmetlerinin safi kıymeti hesaplanmak suretile tenzil edilmektedirler. Buna mukabil, *Vedat Eldem* «gayri safi» ve «safi» hasıla arasındaki farkı hassasiyetle gözetmekte ve beynelmilel muamelelerin millî gelir üzerindeki tesirlerini nazarı itibara almaktadır.

b) Tabii bugüne kadar Türkiye millî geliri hakkında yapılan bütün tetkikler *esas istatistik malûmat* noksanlığından fazlasile müteessir olmuşlardır. Bilhassa hususî teşebbüs sahasında, istihdam, ücret, çalışma müddeti ve istihsale dair pek az malûmat mevcuttur. Bundan maada elde mevcut olan cüz'î malûmat da uzun fasılalarla ve dağınık olarak neşredilmiştir. 1951 e kadar Türkiyede tam mânasile bir gelir vergisi bulunmadığından, ferdi gelirler ve bunların inkisamı hakkında hiç bir malûmat mevcut değildi.

2. İstihlâk ve yatırım usulü.

Türkiyede bu güne kadar yapılan tetkiklerde hep hasıla usulü kullanıldığına evvelce işaret etmiştik. Mamafih şunu da ilâve edelim ki, memleketimizde istihlâk ve yatırım masraflarını da tayin etmek gayesini güden teşebbüslerde bulunulmuştur.

Bu vesile ile millî masrafların bazı unsurlarının hesabına alâkalı olan şu etüdleri zikretmek lâzımdır :

a. 1935 de milli gelir hesaplarını hazırlarken, konjonktür dairesi şehirler ve köylerdeki *istihlâk* hakkında malûmat toplamak ihtiyacını hissetmiştir. 1936 da Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünün yardımı ile köylerde bir anket yapılmıştır.

Aslında yalnız köylü camiasının istihlâki hakkında malûmat toplamayı istihdaf eden bu anketin mevzuu, Ziraat Vekâleti ve Ziraat Enstitüsünün talebi üzerine ziraî teşebbüslerin senelik hesaplarına mütedair sualler de ihtiva etmek suretile genişletilmiştir. Anket memleketteki 9 ziraat bölgesinin 5 ini kavramıştır: (Marmara bölgesi, Ege bölgesi, Akdeniz bölgesi, Karadeniz bölgesi, ve Orta Anadolu). Kabil olduğu kadar temsîlî bir mahiyet arzedecek surette seçilen 360 aile anketin mevzuunu teşkil etmiştir. Anketin Orta Anadoluya müteallik kısmı Konjonktür dairesi tarafından ayrı bir broşür halinde neşredilmiştir. Diğer bölgelere ait neticeler ayrı birer yayın mevzuu olmayıp konjonktür bülteninde çıkan müteaddit makalelerde yer almıştır.

Keza 1938 de İstanbul işçi aileleri ve Ankara memur aileleri geçim masrafları hakkında bazı araştırmalar yapılmıştır.

Konjonktür dairesinin millî gelir tahminleri münasebetile tesbit ettiği 1935 - 36 senesi safi ziraî hasıla rakkamları aynı senenin köy istihlâkine tesbit için yapılan anketin neticeleri ile karşılaştırılmak suretile kontrol edilmişlerdir. Ziraatte, fert başına isabet eden gelir, mecmu safi ziraî hasılayı (435 milyon lira) köyler nüfusuna (12,4 milyon) taksim ederek bulunmuştur. Bu ameliye neticesinde elde edilen 35 liralık ferdî gelire, meskenlerin icar kıymeti ilâve edilirse, ziraî camiada fert başına fazla olarak 2 lira daha isabet etmektedir. Bu rakkamlar Orta Anadolu için anket neticesinde bulunan 36 liralık ferdî istihlâkle karşılaştırılabilir. Mamafih, anket, ziraat için kötü bir yıl olan 1936 da köylü aileleri gelirlerinin bütün aile efradının istihlâkine karşılamaya yetmediğini ve köylerde fertlerin vasatî olarak 4 lira borçlandıklarını veya sermayeden yediklerini meydana koymuştur. Binaenaleyh, istihlâk usulü ile tayin edilince, adam başına $36 - 4 = 32$ liralık bir gelir isabet ettiği görülmüştür. Bu rakkam, hasıla usulü ile bulunan 37 lira ile mukayeseye şayandır. (Keza,

ziraî istihlâk ve işletmeye dair olan bu anket göstermiştir ki, Orta Anadolu'da köylü aileleri gelirlerinin % 15 i ziraat harici faaliyetlerin mahsulüdür.).

b. Masraf usulü ile alâkalı ikinci etüd ilk defa olarak *Vedat Eldem* tarafından yatırım masrafları hakkında yapılan ve «Türkiyenin sanayileşmesi» adı altında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuasında intişar eden etüddür. Bu makalede, gayri safi yatırımın kıymeti, Teşviki Sanayi Kanunu şümulüne giren işletmelere dair istatistiklerden, alât ve edevat ithalâtına dair istatistiklerden ve bütçe ile Devlet teşebbüsleri hesaplarındaki malûmata istinaden tesbit edilmiştir. Amortisman nisbetlerini hesap etmeye imkân olmadığından, safi yatırımların kıymetlerini tayin etmek kabil olmamıştır. Gayri safi yatırımlar takriben harpten evvelki devreye ait millî hasılanın % 10 una tekabül etmektedir.

1947 ve 1948 seneleri yatırımları hakkında şahsen yaptığım tahminlerde dahilî istihsal rakkamlarına ve yatırım malları ithalâtına istinat ettim. Vardığım neticeler bu devre zarfında gayri safi yatırımların 400 - 500 milyon liraya balığ olduğunu göstermektedir, ki bu da takriben gayri safi millî hasılanın % 5 ine tekabül etmektedir.

Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası'nın yolladığı *Barker hey'eti* 1949 senesi için Türkiye'deki gayri safi yatırımları takriben 1 milyar lira olarak tahmin etmiştir. (Hey'ete nazaran, bu meblâğın 850 milyonu dahilî tasarruflar sayesinde temin edilmiştir.)

1950 bütçe teklifleri de âmme yatırımları hakkında tahminler ihtiva etmektedir. 1949 için merkezî ve talî bütçelerdeki mecmu yatırım payı 310 milyon lira tahmin edilmekte idi. Bütçedekiler de dahil olmak üzere, yatırıma ait bu tahminlerden hiç biri tenkitten âri değildir. Bunları zikrederek ancak yatırımların ehemmiyeti hakkında bir fikir vermek istedik.

3. Gelir usulü.

Nihayet, ferdi gelirler zaviyesinden millî gelir tahminlerine hiç teşebbüs edilmediğini de söylemek lâzımdır. Bunun sebebini, gelirlerin ehemmiyeti ve millî camia dahilindeki inkisam tarzları hakkında hiç bir malûmatın bulunmamasında aramak lâzımdır. Keza muhtelif istihsal kollarındaki istihdam ve kazançların vasatî seviyesi hakkında malûmat da gayet azdır.

B. Sektörlerin tahlili:

Şimdi, başlıca sektörlerde yaratılan ilâve kıymetleri takdir için kullanılan usulleri kısaca gözden geçirelim. Diyebiliriz ki, tetkik ettiğimiz üç millî gelir hesabında kullanılan usuller umumiyetle birbirine benzetilmektedir. Bunun için, tasrih etmediğimiz takdirde, mülâhazalarımız, bu güne kadar Türkiyede yapılan bütün millî gelir çalışmaları için varittir.

a) *Ziraat.* — Türkiye milli gelirinin başlıca kaynağı ziraattir. Ziraat gelirinin millî gelirdeki nisbeti istihsal miktarı ve ziraî mahsul fiyatlarının temevvüçlerine göre % 40 ilâ % 50 arasında tehalûf eder. 1948 için yaptığımız bir tahmine göre 7.900 milyon liralık mecmu millî gelirin 3.400 milyonu yani % 43 ü ziraatten temin edilmiştir. Bu 3.400 milyonun takriben üçte ikisi hububat, meyva ve sebze, dörtte biri hayvan ve hayvanî mahsuller ve ancak % 10 u ormancılık ve balıkçılığa aittir. 1948 de, ziraî nüfusta fert başına isabet eden gelir 224 ve umum nüfusta fert başına isabet eden gelir ise 400 lira idi.

Ziraatte yaratılan safî kıymeti hesaplamak için umumiyetle şöyle hareket edilmiştir:

İstatistik Genel Müdürlüğünün takriben 500 ilçeden istihsale ait topladığı rakkamlar ziraatin faaliyet mevzularına göre gruplandırılır. Gerçi ne Tarım Bakanlığında, ne de İstatistik Genel Müdürlüğünde mahsulü bihakkın tahmin edebilecek bir servis mevcut değildir. Bundan dolayı ziraî istihsale ait rakkamların hatalı olduğu ve bazı bölgeler için hata nisbetinin küçük olsa dahi bazıları için büyük olduğu muhakkaktır.

İstihsale ait rakkamlar ziraat memurları tarafından temin olunur ve kendilerine sorulan sualler ne kadar çok ve teferrüatlı olursa olsun, bunlar merkeze eksiksiz ve sür'atli cevaplar verirler. Bu memurların nakliye bakımından hiç bir kolaylıktan istifade edemedikleri ve seyahat edebilmek için emirlerinde hemen hemen hiç tahsisat bulunmadığı düşünülecek olursa oturdukları yerden istenilen malûmatı nasıl topladıkları kolayca tasavvur edilebilir.

Bu kaynaklardan temin edilen rakkamlar ya oldukları gibi kabul edilir veya pek aşikâr hatalar var ise ancak bunlar, tashihe tâbi tutulur. Bundan sonra her grup için müstahsil fiatı üzerinden bir kıymet takdir edilir. Müstahsil fiatından kasdolunan, 63 il merkezinde Ağustos ayında carî fiatlardır. Aynı metan muhtelif mevsimlerdeki fiat farkları nazarı itibara alınmaz. Keza il merkezleri piyasalarındaki carî fiatlar toplandığına göre bunlar hakikatte müstahsilin malını sattığı fiata tetabuk etmezler. Fazla olarak, nakliye ve satış masrafları da ilâve edilmiştir. Bundan

maada, mecmu zirâî istihsal kıymetinin takdirini güçleştiren başka bir unsur daha mevcuttur.

Çiftçi mahsulünün ne kadar bir kısmının yerinde ve müstahsil tarafından istihlâk edildiği de belli değildir. Diğer bir ifadeyle, zirâî istihsal il merkezlerindeki carî fiatlar üzerinden hesap edilmektedir.

Zebhiyata ait rakkamları bulmak için hayvan vergisi sayesinde muhtelif hayvanlar mevcudu hakkında temin olunan senelik tahminlere istinad edilmektedir. Mamafih, doğumlar ve tabîî ölümlere ait tahminler zirâî eksperler tarafından Ankarada masa başında hesaplanan rakkamlara müstenittir.

Orman mahsullerine ve bilhassa mahrukut olarak kullanılan odun kesimine ait malûmat Orman Umum Müdürlüğünden temin edilmektedir. Fakat tayin edilemeyen gayri kanunî kesilişler pek mühim olduğundan, orman mahsullerine ait rakkamlar büyük hatalar ihtiva etmektedir.

Balıkçılığa ait rakkamlar vergi ve resim istatistiklerinden alınmıştır. Fakat vergiye tâbi olmıyan ve miktarları mühim yekûnlara baliğ olan bir çok balıkçılık faaliyetleri bu suretle nazarı itibara alınmadığından, elde edilen rakkamlar hakikatın dununda kalmaktadırlar.

Bu suretle, istihsale ait gayri safı kıymetler bulunduktan sonra, *zirâî faaliyetler sayesinde temin olunan kıymet fazlasını hesaplamak icap etmektedir.* Bunun için, her mahsul grupuna muayyen bir indirme nisbeti tatbik edilmektedir. Ziraat sektörü dışından satın alınan mal ve hizmetlerin kıymeti ilmî araştırmalara göre tayin edilmekte olmayıp zirâî eksperlerin yaptıkları kabataslak tahminlerle iktifa olunmaktadır.

Vedat Eldem, yaptığı hesaplarda zirâî mahsullerin evlerde işlenmesini ayrıca nazarı itibara almış ve bu suretle elde edilen kıymet fazlasını kaba taslak tayine çalışmıştır. Bu unsur, diğer hesaplarda ticaret koluna ithal edilmiştir.

Zirâî nüfus tarafından evde icra olunan ve zirâî bir mahiyet arz etmeyen diğer faaliyetler hakkında bir tahmin yürütmek kabil olmamıştır. Köylerde yaşayıp devamlı işçi olarak kaydedilen kimselerin sınaî bir faaliyet neticesinde meydana getirdikleri kıymet fazlası sanayi sektörüne ithal edilmiştir. Ancak, ziraatte çalışanların boş zamanlarında icra ettikleri bu kabil faaliyetler nazarı itibara alınmamıştır.

Ziraatte yaratılan kıymet hakkındaki rakkamlar, aynı sene için yapılan muhtelif tahminlerde birbirinden büyük farklar arz etmektedir. 1943 ve 1944 senelerine ait rakkamlardaki farklar şayanı dikkattir. Mamafih, bunun sebebini yaratılan kıymet mefhumlarına dair nazarı anlaşmamazlıklarda aramak doğru değildir. Meselâ, İstatistik Genel Müdürlüğünün

tahminleri ile kendi tahminlerim arasındaki fark bilhassa şu sebepten ileri gelmektedir: safî ziraî hasılaya varabilmek için Konjonktür Dairesinin evvelce kabul ettiği sisteme uyarak ben de hububat ve diğer toprak mahsullerinin gayri safî kıymetinden % 30, hayvanlar ve hayvanî maddeler ile orman ve balıkçılık mahsullerinden % 15 tenzil ettim. Halbuki İstatistik Genel Müdürlüğü hububat ve diğer toprak mahsulleri gayri safî kıymetinden ancak % 20 tenzil etmiştir.

Bu büyük farklar, ziraate ait tahminlerin ne kadar kaba olduğunu göstermeğe kâfidir sanırım.

b) *Sanayi*. — Sinaî istihsale ve sanayi kolundaki istihdama ait itimat edilebilecek istatistikler bulunduğundan, bu sahada daha da fazla güçlükler meydana çıkmış ve mahiyetleri her hesapta değişen bir çok faraziye ve tahminlere baş vurmak icap etmiştir. Madencilik ve küçük san'atlar buraya ithal edilmek suretile yaptığımız hesaplara göre, 1948 de sanayi sektöründe yaratılan kıymet 1.000 milyon liraya balığ olmuş ve bu da gayri safî millî hasılanın takriben % 12 sini bulmuştur.

Nazara aldığımız üç araştırma arasında en şayanı itimat olan muhakkak ki *Vedat Eldem*'in yaptığıdır. Bu müellif, sanayii 12 gruba ayırmış ve istifade edilebilecek ne kadar veri mevcut ise hepsini ele almıştır. *Vedat Eldem*'in istifade ettiği kaynaklar meyanında, 1927 sanayi sayımı, Teşviki Sanayi Kanunu şümulüne giren müesseselere ait istatistikleri, Devlet teşebbüslerinin faaliyetlerine mütedair yıllık raporları, gaz ve elektrik işletmelerinin hesaplarını, dokuma kooperatiflerinin hesaplarını ve İş Kanunu şümulüne giren teşebbüslere dair istihdam ve ücret istatistiklerini zikredebiliriz. Mamafih bütün bu istatistikler, sanayi sahasının ancak bir kısmı hakkında malûmat temin etmektedirler ve mezkûr 12 gruptan bazılarında ilâve olunan kıymet doğrudan doğruya hesap edilebilmiş ise de, diğerleri için kıymet fazlasını bulmak bir çok faraziye ve tahmin sayesinde kabil olmuştur. Maalesef, müellif hesaplarında dayandığı faraziyelerin mahiyeti hakkında hiç bir malûmat vermemektedir.

İstatistik Genel Müdürlüğü ve Konjonktür Dairesinin sanayide ilâve olunan kıymete dair yaptıkları hesaplar daha fazla tahminler ihtiva etmektedirler ve daha kabadırılar.

Meselâ, Konjonktür Dairesi şöyle bir usule baş vurmaktadır: Sanayi kolundaki mecmu istihdam hakkında 1927 senesi için bir tahmin yapılmaktadır. Bu tahmin aynı senede icra olunan sanayi sayımı neticelerine istinat etmektedir. Ancak sayımda elde edilen rakkamlar sayımın kavramadığı köy ve diğer yerlerdeki sinaî istihdamı da nazarı itibara alabilmek için bazı tashihlere tâbi tutulmaktadır. Bilâhare, 1927 senesi mebde itti-

haz edilerek, tetkik mevzuu senelere ait mecmu istihdam rakkamları enterpolasyonla hesaplanmaktadır. Bu neticeye varabilmek için tatbik edilen artış nisbetini oldukça indî bir rakkamdan başka türlü telâkki etmeğe imkân yoktur.

1933 de Teşviki Sanayi Kanunu şümulüne giren müesseseler tarafından ilâve olunan safi kıymet tutarı mevcut istatistikler sayesinde hesap olunmaktadır. Bundan sonra, mezkûr müesseselerde işçi başına ilâve olunan safi kıymet istatistikler dışında kalan diğer müesseselerde ilâve olunan işçi başına kıymetten takriben 5 misli büyük olduğu farzedilmekte ve diğer sınaî müesseseler tarafından yaratılan kıymet bu şekilde hesaplanmaktadır. 1933 ve 1934 yılları için yapılan bu tahmin, 1935 ve 1936 istihsal miktar ve fiatlardaki farklar nazarı itibara alınarak tashih edilmektedir.

Muhtelif millî gelir hesaplarında, sınaî hasıla için bulunan kıymetler arasında pek büyük farklar müşahede etmek kabildir. Meselâ 1943 senesi zarfında sanayide yaratılan kıymet için kendi yaptığım tahminlerde ancak 800 milyona varmış iken İstatistik Genel Müdürlüğü aynı sene ve aynı sektör için 1521 milyon lira bulmuştur. Aradaki fark bilhassa pek yüksek bir yekûna varan Tekel resimlerinin kendi tahminlerimde sınaî hasıladan tenzil edilerek ticaret koluna ithal edilmesine mukabil bu resimlerin İstatistik Genel Müdürlüğünün verdiği rakkamlarda sanayi gelirinde bırakılmış olmasından ileri gelmektedir.

c) *Ticaret.* — Ticaretin kapladığı saha, zikrettiğimiz hesapların her birinde başkadır. İstatistik Genel Müdürlüğü ve Konjonktür Dairesi gayet geniş tarifler vermişler ve bu gruba dar mânadaki ticaretten maada, nakliyatı, bankacılığı, sigortacılığı, otelcilik ve lokantacılık gibi diğer bazı hizmetleri de ithal etmişlerdir Bundan başka Konjonktür Dairesi, bu gruba bütün vasıtalı vergileri de ithal etmiştir. Buna mukabil, *Vedat Eldem*'in hesaplarında, bu grup yalnız dar mânada ticarete ait faaliyetleri ihtiva etmektedir.

Ticarî sahada safi hasılayı tayin usulleri kısaca şöyle izah edilebilir: ziraî emtia ticareti, sınaî emtia ticareti, dış ticaret gibi bir çok ticarî faaliyet kolları nazarı itibara alınır. Her kola giren başlıca maddelerin müstahsil ve perakende fiatları arasında bir mukayese yapılır. Bu muhtelif emtianın müstahsil ve perakende fiatları arasındaki farkların vasatî hesaplanır, ve bu vasatî yüzde olarak ifade edilip ticarî faaliyetler neticesinde millî hasılaya ilâve olunan kıymeti gösterir. İstatistik Genel Müdürlüğü bu yüzde ile sırasile gayri safi ziraî istihsali ve gayri safi sınaî istihsali çarpar. Ancak ziraî istihsalden çiftçi tarafından istihlâk

edilen ziraî mahsulü tenzil eder. Sinaî istihsale gelince, bunun hepsini piyasaya sürülmüş addeder. Ticaret sahasının dışında yaptığı mübayaalar için bir tenzilât tatbik edilmemektedir.

Stokların çoğalış azalması ve piyasaya çıkarılıp nihaî müstehlike giden istihsal miktarile mutavassıt istihsal kademelerinde kullanılan mamuller arasındaki münasebete dair elde hiç bir malûmat bulunmaması ticarî hasılanın tahmininde ayrı bir hata kaynağı teşkil etmektedir. Bundan maada, köylerde istihlâk edilen ve piyasaya sürülen ziraî istihsal arasındaki nisbet kaba tahminler neticesinde tayin edilmiş olup ilmî mahiyet taşıyan bir araştırmaya istinat etmemektedir. Her halde, ticarî faaliyet hakkında bir tahmin yürütebilmek için en iyi usul şu olsa gerekir: Müstahsil fiatları ile perakende fiatlar arasındaki % ile ifade edilecek farkların vasatisini hesaplamak ve bu vasatiyi nihaî istihlâke giden bütün malların gayri safi mecmu kıymetile çarpmaktır.

Söylediklerimizi bir neticeye bağlamak istersek, diyebiliriz ki, ticaret sahasında safi hasıla kıymetinin takdiri, sanayi ve ziraat sektöründen daha da zayıf temellere dayanmaktadır. Nitekim, ziraat ve sanayie ait kaba tahminler hareket mebdei ittihaz edilmekte ve sonradan bu sektörün kendisine has başka mahiyette kaba usuller tatbik edilmektedir. Muhtelif teşkilât ve mütehassıslar tarafından ayrı ayrı yapılan tahminler arasındaki büyük farklar bu iddiamızı teyit eylemektedir.

d) *Meskenler.* — Sahipleri tarafından işgal olunanlar da dahil olmak üzere, bütün meskenlerin senelik icar kıymeti nazarı itibara alınmıştır. Bu tahminler bina vergisi istatistiklerine müstenittirler. Ancak ufak meskenlerin vergiye tâbi tutulmamalarından dolayı meydana gelebilecek hataları önlemek üzere, mevcut veriler tashih edilmişlerdir.

1948 senesinde meskenlerden hasıl olan kıymet fazlası 170 milyon lira tahmin edilmekteydi ki bu yekûn gayri safi mecmu hasılanın % 2 sine tekabül etmektedir.

e) *Hizmetler.* — İstatistik Genel Müdürlüğü ve Konjonktür Dairesi hesaplarında bu kaleme, memurlar, serbest meslek erbabı ve hizmetçiler ithal edilmişlerdir. 1948 senesi için yaratılan kıymet olarak 880 milyon liraya varıldığı tahmin edilmiş olup bu miktar gayri safi hasılanın takriben % 10 unu teşkil etmektedir.

Serbest meslek erbabı hizmetlerinin kıymetini tayin hususunda bu kabil hizmetlerden temin edilen gelirler ile işgal olunan büroların kirası arasında bir münasebet bulunduğu düşünölmüştür. İmdi eski vergi sisteminde, kiralar serbest meslek erbabına tatbik edilen vergiye esas teşkil ettiklerinden, vergi istatistikleri bu tahminlerde kullanılmışlardır. Kon-

jonktür Dairesinin hesaplarında, vergi kaçakçılığından mütevellit hatalar tashihe çalışılmış, fakat buna rağmen serbest meslek erbabının gelirleri hakkında ileri sürülen rakkamlar muhakkak ki hakikatin pek dununda kalmıştır. Hizmetçilerin gelirini tayin edebilmek için bir taraftan nüfus sayımı neticelerine, diğer taraftan bu gruba dahil fertlerin senelik vasatî gelirleri hakkında yürütülen kaba tahminlere dayanılmıştır.

IV. MİLLÎ GELİR TAHMİNLERİNİN GÜVENLİK DERECESİNİ ARTTIRACAK YENİ TEDBİRLER

Türkiye'deki millî gelir tetkikleri hakkında şimdiye kadar söylediklerimiz, bu güne kadar yapılan tahminlerdeki eksikleri meydana koymaya kifayet etmiş olsa gerektir. Mezkûr tahminlerin, bu sahada devamlı surette çalışan bir tek teşekkül tarafından yapılmayıp gayri muntazam fasılalarla ve başka başka teşkilât veya müstakil araştırmacılar tarafından ele alınmaları her halde bu tetkiklerin mühim zaaflarından birini teşkil eylemektedir. Diğer taraftan çeşitli ihtisas teşekküllerinin ve bu arada, Milletlerarası Gelir ve Servet Araştırma Cemiyetinin «International Association for Research in Income and Wealth» millî muhasebe hakkındaki çalışmalar ve tavsiyeleri iktisaden az gelişmiş memleketlerde millî gelir meseleleriyle meşgul olan kimseler tarafından çok iyi karşılanmış olmakla beraber bunların ancak son bir iki yıl içinde belli olduğuna da işaret etmek icap eder. Nihayet unutmamak lâzımdır ki, millî gelir tahminleri gibi bütün memlekete şamil araştırmalar daha önceden yapılmış olan muhtelif sayımlara, sayım yapılmıyan senelere ait neticelerin hesabına yarıyacak olan istatistiklere ve geri kalan eksikleri kapatmak üzere zaman zaman yapılan anketlere istinad etmektedir. Memleketimizde de bu kabil malûmatı temin üzere muhtelif sayımlar yapmak, mevcut istatistikleri islâh etmek ve çeşitli anketler yapmak gibi meselelerin bir an evvel ele alınması zarurîdir.

1. Yeni Millî Gelir Etüd Grubu ve Faaliyetleri.

İstatistik Genel Müdürlüğünde, millî gelir etüdleriyle de meşgul olmak üzere 1950 senesinde bir Tetkik ve Araştırma Dairesi ihdas edilmiştir. Mamafih Umum Müdürlüğün bu sıralarda üç büyük sayımla meşgul olması ve diğer taraftan elinde yeter sayıda iktisatçı mevcut bulunmaması kanunun kendisine verdiği millî gelir tahmin vazifesine başlamağa meydan bırakmadı. «International Association for Research in Income and

Wealth» in Reisi Prof. J. R. N. Stone'un Hindistan dönüşü kısa bir müddet Ankara'da kalması millî gelir çalışmalarına tekrar el atılmasına sebep olmuştur. Prof. Stone'un Başbakanlığa sunduğu bir rapor üzerine, İstatistik Genel Müdürlüğünde muhtelif Devlet daireleri ve üniversiteler mensuplarından müteşekkil daimî bir grupun kurulmasına karar verilmiştir. Faaliyete geçmiş bulunan grup, hesap işleriyle meşgul olan bir kaç memurdan, ayrıca altı mütehasstan müteşekkildir. Bunların yarısı bütün gününü, diğer üçü de zamanlarının yarısını Genel Müdürlüğe hasretmektedir. Millî gelir grubu teşekkülünün hayırlı neticelerinden biri de evvelce zikrettiğimiz millî gelir etüdlerine iştirak etmiş olan bütün araştırmacıları bir araya getirmiş olmasıdır.

Tetkik grubunun çalışma programına gelince, denilebilir ki, grup kendisine muhtelif hedefler tayin etmiştir. Bir taraftan Türkiye için bir millî muhasebe sistemi kurmak istemektedir ve bu çalışmada «The Simplified System of National Accounts» (Millî Muhasebe Basitleştirilmiş Sistemi) nde izah olunan usul, model ittihaz edilmiştir. Bu teşebbüsün kısa bir devrede tahakkuk edemeyeceği aşikârdır. Diğer taraftan 1948, 1949 ve 1950 seneleri ile 1938 senesi için millî gelir tahminlerine girişilmiştir. 1938 senesinin de nazara alınmasının sebebi daha evvel yapılan tetkiklerle mukayeseyi mümkün kılmak ve aynı zamanda son senelerin bu sahadaki temayüllerini meydana çıkarmaktır. Millî muhasebe sistemine göre, millî geliri hesaplamak için, hükümet sektörünün, dış âlem sektörünün ve Devlet teşebbüsleri hesaplarının toplanması faydalı telâkki edilmiştir. Bu sektörde carî olan muhasebe sistemlerinin mahiyeti göz önünde tutularak, bu güne kadar millî muhasebe sistemini bir hayli değişikliklere tâbi tutmadan tatbik etmek kabil olamamıştır. Binaenaleyh tetkik edilen yılların millî gelir hesaplarına ait çalışmalarda temin edilen emniyet derecesi mevcut şart ve verilerinkinden fazla değildir. Bir taraftan da mevcut malûmattaki hatalar ve eksikler tesbit edilerek istikbalde bunların izale edileceği ümit edilmektedir.

2. Yeni sayımlar.

1950 yılı Ekim ayından 1951 yılı Haziran ayına kadar Türkiyede *Nüfus Sayımı*, *Ziraat Sayımı* ve *Sanayi ve İşyerleri Sayımı* olmak üzere üç büyük sayım yapılmıştır. Bu sayımlar neticesinde toplanan cevaplar arasından örnekleme usulü ile seçilen kısımların tasnifi pek yakında bitip neticeler yayınlanacaktır. Bundan sonra bu sayımlar her on senede bir tekrarlanacaklardır. Üçünün de muntazam fasılalarla ve aynı zamanda tekerrür etmesi enterpolasyon meselesini kolaylaştıracak ve Türkiye

iktisadî ve içtimaî hayatının muayyen bir yıldaki manzarasını kavramak kabil olacaktır.

İstikbalde yapılacak olan sayımlara şimdiden hazırlanmaya başlayan İstatistik Genel Müdürlüğü imkân dahilinde milletlerarası teşekküllerin tavsiyelerine göre hareket etmek istediğinden, *Marshall* yardımından faydalanarak Amerika Birleşik Devletlerine staj yapmak üzere 10 memurunu yollamış ve aynı zamanda başlarında *Dr. Charles F. Sarle* bulunan üç Amerikalı mütehassısın yardımından da iki seneye yakın bir müddetle istifade etmiştir. Bu mütehassıs grupuna kıymetli yardımları için burada teşekkür ederken Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu Sondaj Tâli Komitesi Başkanı Profesör *P. C. Mahalanobis*'i minnetle anmak isterim. Kendisi Ankaraya yaptığı iki ziyareti sırasında nüfus ve ziraat sayımlarımızın plânları ve sevk ve idaresile ilgili gayet kıymetli yardımlarda bulunmuştur.

Biraz evvel söylediğimiz gibi, tasnif işlerinde modern sondaj usullerine baş vurulmakta, fakat neticelerin daha sür'atle istihsalini mümkün kılmak üzere de Umum Müdürlüğün makine mevcutları arttırılmakta ve yeni tesisler yapılmaktadır.

a) *Nüfus sayımı*. — 20 Ekim 1950 de yapılan nüfus sayımı 1927 denberi yapılan sayımların beşincisidir. Bu sayımda, evvelce alınmakta olan bilgilere ilâveten meslekler, işsizlik derecesi, işyerlerinin mahiyeti, çalışma şartları, ailelerin şekli ve aile reisine tâbi olanlar sayısı hakkında teferrüatlı malûmat temin edilmiştir. Cevapların % 1 i yakında tasnif edilmiş bulunacak ve neticelerden millî gelir tahminleri için istifade etmek kabil olacaktır.

b) *Ziraat sayımı*. — Türkiyede 1927 denberi ziraat sayımı yapılmamıştı. Son sayım üç kısımdan müteşekkildir: *1949 köy sayımı*, *1950 köy sayımı* ve *1950 örnekleme aile sayımı*. Bidayette, 1949 köy sayımı, 1950 ziraat sayımına hazırlayıcı bir çalışma olarak yapılmıştır. 1950 sayımı örnekleme projelerinin hazırlanmasını ve aynı zamanda 1949 senesi ziraî istihsali hakkında faydalı malûmat toplanmasını mümkün kılmıştır. Ziraat işçilerinin yer değiştirmeleri ve köylerdeki işyerlerinin miktar ve mahiyeti hakkındaki sualler sonradan yapılan sayımlarda tekrarlanmadığından, 1949 köy sayımı bu konular bakımından da dikkate değer neticeler temin edecektir. 35.000 köyü kavrayan bu sayımın neticeleri tasnif edilmiş olup yakında neşredilecektir.

1950 ziraat sayımı iki kademeli bir ameliye teşkil etmiştir. Soru kâğıtlarından biri, sayım birimini teşkil eden köyler hakkında malûmat ihtiva etmekte olup memleketimizde mevcut bütün köylerin eksiksiz

olarak her biri tarafından ayrı ayrı doldurulmuştur. Diğer soru kâğıdı çiftçi ailelerine hitap etmekte olup bütün ziraat nüfusun takriben % 8 ini teşkil eden sayıda ve örnekleme usulile seçilen aileler tarafından doldurulmuştur. Kontrolü mümkün kılmak üzere, suallerin bazıları iki soru kâğıdında da tekrarlanmıştır. Ancak, yalnız köy makamları veyahut yalnız aileler tarafından cevaplandırılabilir sualler bir tek defa sorulmuştur.

Sayımın yapılması bir aydan fazla sürmüş ve takriben 8000 memur istihdam edilmiştir. Köy öğretmenleri sayım memuru veya ekip şefi olarak kullanıldıklarından, bu müddet zarfında binlerce köy mektebinin kapatılmasına zaruret hasıl olmuştur.

1950 ziraat sayımı sayesinde bilhassa şu hususlar hakkında malûmat elde edilebilecektir: Aile reisinin başlıca iştigal mevzuu, ölçü birimleri, toprakların bölünüşü, yarıcılık usulleri, hayvan mevcudu ve hayvanî mahsuller, toprak mahsulleri, işletme genişliği ve randımanlar, meyva ve sebze istihsali, âlet ve makine istimali, akaryakıt istihlâki ve balıkçılık.

c. Sanayi ve işyerleri sayımı.

1927 de yapılan 1927 Sanayi Sayımı hariç, Türkiye iktisadiyatının ticaret ve sanayi sektörleri Cumhuriyetin kuruluşundanberi tam ve eksiksiz bir müşahedeye mevzu teşkil etmemiştir. Son sayım 1951 de yapılmış ve bilhassa yetiştirilmiş olan 1500 sayım memuru bir ay zarfında 9 ayrı tipte sual kâğıdına kaydedilen malûmat toplamışlardır. Bu sayımın kavradığı başlıca noktaları şöyle hülâsa etmek mümkündür:

Teşebbüslerin tipleri ve sayısı, sermaye kaynakları, faaliyet devresi, sahipler ve ortaklar ile ücretsiz çalışan aile efradının sayısı, işçi ve memurlar sayısı ve ödenen ücretler, muamele hacmi, ham madde ve malzeme istihlâki, muharrik kuvvet ve makineler, istihsal miktar ve kıymeti, yatırımlar ve tamirler, gayri menkullerin piyasa kıymeti v. s...

Bu sayım, ziraatin dışında kalan ve kâr gözeten veya gözetmeyen bütün faaliyetleri kavramıştır. Aşağıda gösterilen faaliyet sahaları için hususî soru kâğıtları hazırlanmıştır:

(1) 9 beygire kadar muharrik kuvvet istimal eden sanayi müesseseleri, (2) 10 ve daha fazla beygirlik muharrik kuvvet istimal eden sanayi müesseseleri, (3) toptan ve perakende ticaret, (4) otel ve lokantaların da dahil oldukları eğlence yerleri, (5) diğer hizmet ve meslekler, (6) madenler ve ocaklar, (7) inşaat müesseseleri, (8) kara ve deniz nakliye müesseseleri, cemiyetler, dinî teşekküller gibi bir kâr gayesi gütmeyen

müesseseler ile banka ve sigorta şirketleri ve diğer bazı müesseselerin sayımı posta ile yollanan soru kâğıtları ile sonradan yapılmaktadır.

3. Mevcut istatistiklerin Tevsi ve Islâhı.

Üç sayıma ait cevapların toplanması bittiğinden, İstatistik Genel Müdürlüğü, şimdi mevcut istatistiklerin tevsi ve islâh meselesini daha kolaylıkla ele alabilecek vaziyete gelmiştir. Bu sahada aşağıdaki tedbirlerin alınması düşünülmektedir:

15 mühim ziraî merkezde mahallî teşkilâtı bulunacak olan bir mahsul tahmin servisi kurulacaktır. Bu servis hasattan önce belki iki ayda bir defa mahsul durumu hakkında tahminleri ihtiva eden raporlar neşrecek ve başlıca ziraî mahsuller ile ihraç mevzuu ziraî maddeler hakkında ayrıca tahminlerde bulunacaktır. Bundan maada, bu şube iki ayda bir defa köylünün mahsulünün sattığı fiyatlar ile istihlâk ettiği maddelerin fiyatları hakkında raporlar neşredecektir. Başlıca hububat maddelerinin stokları hakkında tahminler yapılacak, ziraatteki işçi ücretleri tesbit edilecektir.

Senelik ziraat gelirini tahmine imkân verecek çeşitli malûmat toplanacaktır.

İstatistik Genel Müdürlüğü, nüfus hareketleri, iş ve işsizlik ve benzeri sosyal istatistiklerin tesisi için gerekli hazırlıklar yapmaktadır.

Yakında hazır olacak çalışma programları sona erer ermez, bu mevzularla alakalı araştırmalara başlanacaktır. Sanayi ve işyerleri sayımı neticeleri tasnif edildikten sonra 1952 senesine ait sınaî istihsal ve ticarî faaliyet indekslerinin hesaplanması işine girişilebilecektir.

4. Hususî anketler.

Millî gelirin hesabı için gereken bütün malûmatın ne şimdiye kadar yapılan sayımlarla, ne de istatistiklerle temin edilemeyeceği aşikârdır. Millî geliri hasıla bakımından mütalâa etmek istediğimiz takdirde, mevcut sayımların neticelerinden tam mânasile istifade edebilmek ve eksik kalmış noktaları tamamlayabilmek için bazı hususî anketler yapılmak icap eder. Diğer taraftan memleketimizde şimdilik millî geliri, gelir bakımından tesbit etmek hemen hemen kabil olmadığından muhtelif sektörlerde yaratılan kıymetler hesaplanarak bulunan neticeleri kontrol edebilmek için, millî gelirin kullanımına ait bir tahminini yapmak lâzımdır. Bundan maada, millî gider hesaplandığı takdirde, millî sarfiyatın muhtelif kalemleri hakkında pek kıymetli malûmat elde edilmiş bulunacaktır. Sayımlar

neticesinde istihlâk hakkında hiç bir malûmat çıkmıyacağı gibi yatırımlar hakkında da pek az bilgi edinileceğinden bu maksatla bazı hususî anketler yapılması zarurî olacaktır.

Millî gelir tahminlerimiz münasebetile ziraat gelirini hesaplarken bilhassa bazı mahsullerin çiftçi tarafından mahallinde istihlâk edilen miktarlar ile ticarete sevk olunan miktarların ve bunların coğrafi tevezzüünün bilinmesine, ziraatin kendi sektörü dışından yaptığı mübayaaların ve ziraat âleti ve makineleri amortismanlarının tespitine ihtiyaç olduğu anlaşılmış bulunmaktadır. Diğer taraftan millî istihlâkin tespiti münasebetile de şehirler ve köylere teşmil edilecek aile bütçesi anketleri yapılması derpiş edilmektedir. Ayrıca yapılması düşünülen ve mesken inşaatı ile toprak islâhatı ve stok hareketlerini tespit edecek olan bir zirai envestisman anketi de pek yakında el atılacak olan işler meyanındadır. Bu anketlerden bazılarına müteallik soru kâğıtlarının ilk projeleri hazırlanmış ve sahada denemelerine de başlanmıştır.

Tercüme eden :
Haydar Furgaç